

İş Sağlığı ve Güvenliğine Genel Bakış

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Kişiler, hayat içinde çeşitli risklerle karşı karşıya kalırlar. Çalışma hayatında yer almalarıyla birlikte karşılaştıkları risklerden biri de, iş kazası ve meslek hastalığı riskidir. Sanayileşme ile birlikte işyerlerinde çalışan işçilerin, iş kazaları ve meslek hastalıklarından korunması daha önemli hale gelmiştir.

Günümüzde, iş sağlığı ve güvenliği konusu bağımsız bir bilim dalı haline gelmiştir. Ancak, iş sağlığı ve güvenliği konusu bugünkü noktasına ulaşmaya kadar değişik aşamalardan geçmiştir. Dünyada ve Türkiye'de sanayileşmenin aynı zamanlarda yaşanmamasına bağlı olarak iş sağlığı ve güvenliği konusunun tarihsel gelişimini dünyada iş sağlığı ve güvenliğinin tarihsel gelişimi ve Türkiye'de iş sağlığı ve güvenliğinin tarihsel gelişimi şeklinde iki başlık altında inceleyebiliriz.

Dünyada İş Sağlığı ve Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi

Sanayi Devrimi, çalışma ilişkilerinin niteliğini değiştirmesi nedeniyle çalışma hayatı açısından bir dönüm noktasıdır. Bu nedenle, dünyada iş sağlığı ve güvenliğinin tarihsel gelişimini Sanayi Devrimi'nden önceki dönem ve Sanayi Devrimi dönemi şeklinde ikiye ayırabiliriz.

Dünyada iş sağlığı ve güvenliğinin tarihsel gelişimini aşağıdaki şekilde ikiye ayırabiliriz:
- Sanayi Devrimi'nden önceki dönem,
- Sanayi Devrimi dönemi.

Sanayi Devrimi'nden Önceki Dönem

İş sağlığı ve güvenliğinin tarihsel gelişimini incelediğimizde, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili ilk yazılı kaynaklar Yunanlı düşünür *Heredot'a* kadar dayandırılmaktadır. Çalışanların sağlığı ile yapılan iş arasındaki ilişkilerin araştırılmasına ilk onun tarafından başlandığı ileri sürülmektedir. Ünlü tarihçi ve düşünür Heredot, ilk kez çalışanların verimli olması için yüksek enerjili besinlerle beslenmesi gerektiği üzerinde durmuştur (Yiğit, 2011, s.5; Gerek, 2008, s.3; Yılmaz).

Heredot, ilk kez çalışanların verimli olması için yüksek enerjili besinlerle beslenmesi gerektiği üzerinde durmuştur.

Çalışanların yaptıkları işten zarar görebilecekleri *Hipokrat* tarafından ileri sürülmüştür. Hipokrat, ilk kez kurşunun zehirli etkilerinden söz etmiştir. *Nicander*, Hipokrat'ın çalışmalarını daha da geliştirmiştir. Bu dönemde yapılan çalışmalara baktığımızda, çalışmaların sadece sağlık ve güvenlik sorunlarının belirlenmesi ve tanımı ile sınırlı kalmadığı, zararlı etkilerden korunma yöntemlerinin de geliştirildiği görülmektedir. Mesela Plini, işçilerin çalışma ortamında bulunan tehlikeli tozlara karşı korunmaları amacıyla başlarına maske yerine geçmek üzere torba geçirmelerini önermiştir (Yiğit, 2011, s.5; Yılmaz).

Hipokrat, çalışanların yaptıkları işten zarar görebileceklerini ileri sürmüştür.

Feodal toplumlarda, üretim araç ve tekniklerinde önemli gelişmeler olmuş ve üretim sürecinde daha çok sayıda kişi yer almıştır. Bununla birlikte, çalışanların

Bernardino Ramazzini
the founder
of Occupational Medicine

Bernardino Ramazzini, yazdığı meslek hastalıkları kitabı "De Morbis Artificum Diatriba" ile iş sağlığının kurucusu sayılmıştır.

Ergonomi: Kişilerin, fiziksel ve psikolojik özelliklerini gözönünde bulundurarak işin kişilere, kişilerin işe uyumu için gerekli şartları ortaya koyan çok disiplinli bir bilim dalıdır.

sağlık ve güvenliklerinin korunması yönünde ne tür çalışmalar yapıldığı konusunda yeterince bilgi bulunmamaktadır.

Çalışanların sağlık ve güvenlik sorunlarının çözümünde Paracelsus, Agricola ve Ramazzini'nin önemli çalışmaları olmuş ve sorunların çözümüne katkı sağlamışlardır. Paracelsus, ilk iş hekimliği kitabı olan "De Morbis Metallici" yazmıştır.

Agricola yazdığı "De Re Metallica" isimli kitabında, maden ocaklarında tozu önlemek için maden ocaklarının havalandırılması gerektiğini belirtmiş ve iş sağlığı ve güvenliği yöntemleri konusunda önerilerde bulunmuştur. Bu kitabın iş sağlığı ve güvenliği yönünden önemi, iş ile sağlık arasındaki ilişkiyi açık olarak belirtmesinin yanı sıra sorunların saptanması ile kalmayıp korunma yöntemlerini de önermiş olmasıdır (Yılmaz).

Bilimsel esaslara dayalı olarak iş sağlığı ve güvenliği konusunun ele alınması 17. yüzyılda Bernardino Ramazzini tarafından gerçekleştirilmiştir. Uzun incelemeler sonucu yazdığı meslek hastalıkları kitabı "De Morbis Artificum Diatriba" ile iş sağlığının kurucusu sayılmıştır. Kitabında, özellikle iş kazalarının önlenmesi için işyerlerinde koruyucu güvenlik önlemlerinin alınmasını önermiştir. Ramazzini, işyerlerindeki çalışma ortamından kaynaklanan olumsuz koşulların düzeltilmesi ile iş veriminin artacağını ileri sürmüştür. Ayrıca, günümüzde **ergonomi** olarak adlandırılan işçinin çalışma şeklinin, iş ve işçi uyumunun sağlık ve iş verimi üzerinde etkili olduğu düşüncesini açıklayan ilk kişidir (Gerek, 2008, s.3; Yılmaz).

SIRA SİZDE

İş sağlığı ve güvenliği konusunu bilimsel esaslara dayalı olarak kim ele almıştır?

Sanayi Devrimi Dönemi

İş sağlığı ve güvenliği alanında bilimsel anlamdaki ilk gelişmeler İtalya'da ortaya çıkmakla birlikte konunun gelişimi İngiltere'de olmuştur (Gerek, 2008, s.3). 18. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'de yaşanan Sanayi Devrimi ile üretimin niteliği değişmiştir. Küçük zanaat mahiyetinde atölyelerde, elle yapılan üretimin yerini yeni teknik buluşlara bağlı olarak makinelerle yapılan kitle üretim, seri üretim almıştır. Üretim tekniklerinde meydana gelen gelişmeler sonucunda işverene bağımlı ve ücret karşılığında çalışan işçi sınıfı fabrikalarda yeni risklerle karşılaşmışlardır. Dolayısıyla, Sanayi Devrimi beraberinde yeni sağlık ve güvenlik sorunlarını da getirmiştir. Bu dönemde çalışma sürelerinin çok uzaması, çocuk işçilerin çalıştırılması ve çalışma şartlarının ağırlaşmasına bağlı olarak devletin çalışma hayatına müdahale etmesi gündeme gelmiştir.

İş sağlığı ve güvenliği alanında bilimsel anlamdaki ilk gelişmeler İtalya'da ortaya çıkmış, konunun gelişimi İngiltere'de olmuştur.

SIRA SİZDE

Sanayi Devrimi'nden sonraki dönemde işverenler neden kadın ve çocuk işçileri çalıştırmayı tercih etmiştir?

K İ T A P

Sanayi Devrimi ve yaşanan gelişmeler hakkında daha fazla bilgi için Ömer Zühtü Altan, Sosyal Politika Dersleri (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2004) kitabının 4. bölümüne bakabilirsiniz.

Robert Owen'in kendi fabrikasında işçilerin daha iyi şartlara kavuşmaları için dikkate değer çalışmaları olmuştur.

İngiltere'de Percival Pott'un baca temizleme işinde çalışanların kanser hastalığına yakalanmaları konusunda yaptığı çalışmalar ve fabrikalarda baca temizleme işlerinde çocuk işçi çalıştırılması nedeniyle 1788 yılında Baca Temizleyicileri Kanunu çıkarılmıştır. Bu dönem itibarıyla Robert Owen, fabrikasında çalışma sürelerini kısaltmış, belirli yaşın altındaki çocukları çalıştırmamış ve kendi fabrikasında işçilerin daha iyi şartlara kavuşmaları yönünde dikkate değer çabaları olmuştur (Çetindağ; Şen, 2011; Erkul, 1983, s.68-69).

1802 yılında kabul edilen ilk Fabrikalar Kanunu ile çocukların çalışma süreleri 12 saatle sınırlandırılmış ancak bu hüküm fabrikalarda denetim yapacak kişilerin atanmaması nedeniyle uygulanamamıştır (Erkul, 1983, s.75; Çelik, 2011). 1833 yılında çıkarılan Fabrikalar Kanunu ile 9 yaşın altındaki çocukların çalıştırılması, 18 yaşından küçüklerin gece çalıştırılması, 18 yaşından küçüklerin günde 12 saatten fazla çalıştırılması yasaklanmış ve fabrikaların denetimi için müfettişlerin görevlendirilmesi düzenlenmiştir. 1842 yılında da kadınların ve 10 yaşından küçük çocukların maden ocaklarında çalıştırılmaları yasaklanmıştır. 1844 yılında fabrikalarda işyeri hekimi bulundurma zorunluluğu getirilmiştir. 1847 yılında işyeri denetimi ve iş müfettişliği yapısı oluşturulmuştur. 1895 yılında tehlikeli bazı meslek hastalıklarının bildirim zorunluluğu getirilmiştir. 1900 yılında ise işe giriş, aralıklı sağlık muayenesi, tehlikeli işlerde özel muayeneler, meslek hastalığı bildirim, çalışamaz duruma gelenler ve sakatlananlar hakkında özel rapor hazırlanması kuralı getirilmiştir (Gerek, 2008, s.3-4; Yiğit, 2011, s.5; Yılmaz; Şen).

İngiltere’de 1833 yılında çıkarılan Fabrikalar Kanunu metni için <http://www.dusuncetarihi.com/makale/fabrika-yasasi-1833> adresine bakabilirsiniz.

INTERNET

İngiltere’de yaşananlar ve yapılan düzenlemeler diğer ülkeler açısından da örnek olmuştur. Almanya’da 1849, İsviçre’de 1840, Fransa’da 1841 ve Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) 1877 yılında iş sağlığı ve güvenliğiyle ilgili kanunlar çıkarılmıştır (Gençler, 2007, s.17’den Alper, 1985, 85).

ABD’de iş sağlığı ve güvenliği alanında ilk düzenleme, Massachusetts eyaletinde yapılmıştır. 1836 yılında çocuk işçilerle ilgili bir kanun çıkarılmış, 1867 yılında denetim sistemi kanunlaşmış ve denetim sisteminin uygulanmasını sağlayacak olan örgüt sistemi kurulmuş, istatistikî veri toplama çalışmaları yoğunlaşmıştır. Federal hükümet daha sonra işyerlerinin sağlık ve güvenlik açısından denetim sorumluluğunu kendi üzerine almıştır (Gerek, 2008, s.4; Yılmaz).

İş sağlığı ve güvenliği alanında çalışma hayatına ilişkin düzenlemelerden sonra çalışanları çeşitli risklerden koruyup, sağlıklı ve verimli çalışmalarını sağlamak amacıyla çalışmalar yapılmıştır. 17. yüzyılda Vauban ve 18. yüzyılda Belidor çok ağır işlerin işçileri yıpratıldığını ve meslek hastalıklarına yol açıldığını bu nedenle de iş verimini arttırmak için işlerin iyi organize edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

19. yüzyıl başlarında Vaucanson ve Jacquard, işletmelerde çok yorucu ve yıpratıcı işlerin azaltılması ve iş güvenliğinin daha iyi sağlanabilmesi için otomatik makinelerin geliştirilmesi üzerinde çalışmışlardır. Bilimsel yöntemlerle iş analizi çalışmaların başlayan Taylor, çalışanların becerilerini arttırmak, işin daha verimli yapılmasını sağlamak üzerinde çalışmıştır. Daha sonra insan fizyolojisi ile yapılan iş arasındaki ilişkiye yönelik çalışmalar olmuştur.

18. yüzyılda Tissot ilk defa hastanelerde meslek hastalıklarının tedavi edilmesi için özel bölümler kurulması önermiş, 19. yüzyıl başlarında Patissier ise fabrikalarda iş kazaları ve meslek hastalıklarıyla ilgili istatistikî verilerin toplanmasına çalışmış, hastalık veya kaza nedeniyle meydana gelen ölüm ve sakatlıkları incelemiştir (Gerek, 2008, s.4).

İş sağlığı ve güvenliğinin amacı, iş kazaları ve meslek hastalıklarını meydana gelmeden önce önleyerek çalışanların hayatlarını ve vücut bütünlüklerini korumak olsa da meydana gelen iş kazası veya meslek hastalığı sonucunda ortaya çıkan za-

İş kazasına uğrayanlara tazminat ödenmesi ilk olarak 1885 yılında Almanya'da uygulanmaya başlamıştır.

rarın giderilmesi de önem taşımaktadır. Bu nedenle, iş kazasına uğrayanlara tazminat ödenmesi ilk olarak 1885 yılında Almanya'da uygulanmaya başlamış sonra Avrupa ve Amerika'da yaygınlaşmıştır (Gerek, 2008, s.5).

Ülkelerin iş sağlığı ve güvenliği alanında yaptıkları çalışmalar ve düzenlemeler yanında uluslararası alanda 1919 yılında kurulan Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization-ILO), başlangıçta Birleşmiş Milletler'e bağlı olarak kurulmuş birlikte zaman içinde bağımsız bir uzmanlık kuruluşu haline gelmiştir. ILO'nun iş sağlığı ve güvenliği alanında önemli düzenlemeleri ve çalışmaları bulunmaktadır.

K İ T A P

ILO'nun iş sağlığı ve güvenliği alanındaki belgeleri hakkında daha fazla bilgi için bu kitabın 8. ünitesine bakabilirsiniz.

Türkiye'de iş sağlığı ve güvenliğinin tarihsel gelişimini aşağıdaki şekilde ikiye ayırabiliriz:

- Cumhuriyet'ten önceki dönem,
 - Tanzimat'tan önceki dönem,
 - Tanzimat ve Meşrutiyet dönemi,
- Cumhuriyet dönemi.

Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi

Avrupa'da yaşanan Sanayi Devrimi'nin koşullarının Osmanlı İmparatorluğu'nda oluşmaması nedeniyle aynı dönemde Sanayi Devrimi yaşanmamıştır. Türkiye'de sanayileşme alanında gecikmelere bağlı olarak iş sağlığı ve güvenliği alanında düzenlemeler konusunda da gecikme yaşanmıştır. Türkiye'de iş sağlığı ve güvenliğinin tarihsel gelişimini, Cumhuriyet'ten önceki dönem ve Cumhuriyet dönemi şeklinde iki başlık altında inceleyebiliriz.

Cumhuriyet'ten Önceki Dönem

Türkiye'de iş sağlığı ve güvenliğinin tarihsel gelişiminde Cumhuriyet'ten önceki dönem, Tanzimat'tan önceki dönem ve Tanzimat ve Meşrutiyet dönemi olarak kendi içinde ikiye ayırabiliriz.

Tanzimat'tan Önceki Dönem

Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'tan önceki dönemde üretim şeklinin zanaatkarlık olmasına bağlı olarak dini esaslara dayalı meslek örgütü olan esnaf zaviyeleri karşımıza çıkmaktadır. Esnaf zaviyeleri, Fütüvvetname'nin kurallarına göre yönetilmektedir. Esnaf zaviyelerinde sadece Müslüman esnaf ve zanaatkarlar yer almakta, alınan kararlar da gayrimüslim esnaf ve zanaatkarları bağlamamaktaydı. Bu nedenle de, esnaf zaviyelerinin etkisi zaman içinde azalmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda esnaf zaviyelerinin yerini Avrupa'da görülen meslek örgütleri olan loncalar almıştır. Loncalar, dinsel bir ayırım gözetmemiştir. Loncalarda, esnaf ve zanaatkarlar kendi sorunlarını serbestçe, katı kural ve şartlara bağlı olmaksızın görüşebilme, herkesin uyabileceği kararlar alabilme imkânını bulmuşlardır (Altan, 2004, s.61). Bu dönemde, üretim şeklinin basit olmasına bağlı olarak işçilerin karşılaşılabilecekleri risklerin sayı ve niteliği de bugün karşılaşılan risklerden farklıdır. Ayrıca, bu mesleki yapılanmalar içinde usta ile kalfa ve çırak arasında öğretmen-öğrenci ilişkisi olup ustalar, kalfa ve çıraklarını koruyup gözetmektedirler. Bu dönemde, iş sağlığı ve güvenliği alanında bir bilinçlenmeden söz edebilmek mümkün değildir. Ustannın işi öğretirken ne kadar iyi bir öğretmen olmasına bağlı olarak çalışanların kaza yapma oranının o kadar düşük olacağı düşünülmektedir (Arıcı, 1999, s.30-33).

Loncalarda, Türkiye'de sosyal güvenliğin başlangıcı olarak da kabul edilen **orta sandığı** veya **teavün sandığı** adı verilen yardımlaşma sandıkları bulunmaktadır. Bu sandıklardan, hastalanan üyelere tedavileri, yaşlanarak işini bırakan ve

Orta Sandığı (Teavün Sandığı): Gelir kaynağını esnaftan alınan aidatlar, loncaya yapılan bağışlar, çıraklıktan kalfalığa, kalfalıktan ustalığa geçişlerde yapılan törenler için alınan para ve harçların oluşturduğu, üyelerine ekonomik ve sosyal yardım sağlamak üzere kurulmuş olan yardımlaşma ve dayanışma sandıklarıdır.

muhtaç duruma düşen ustalara ve tedavisi mümkün olmayan bir hastalık veya sakatlık sonucunda işgöremez duruma düşmüş olan usta, kalfa ve çırak gibi meslek mensuplarına geçimlerini sağlamaları için yardımlar yapılmaktaydı (Dilik, 1992, s.33; Gerek, 2008, s.5).

Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemi

Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde, Osmanlı İmparatorluğu ile Batı Avrupa ülkeleri arasındaki siyasal yakınlaşma ekonomik ilişkilere de yansımış, Osmanlı İmparatorluğu yeni bir pazar olarak Batı Avrupa ülkelerinin ilgisini çekmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda da ilk sanayileşme hareketleri başlamıştır (Altan, 2004, s.62; Arıcı, 1999, s.34). İş sağlığı ve güvenliği alanında ilk düzenlemeler de ancak bu dönemde yapılmıştır. İşçilerin en yoğun olarak çalıştıkları alanın kömür madenleri olması nedeniyle yapılan ilk düzenlemeler bu alana yöneliktir. Bu dönemde yapılan ilk düzenleme, 1865 tarihli *Dilaver Paşa Nizamnamesi*'dir. Bu Nizamname, padişahın onayından geçmemekle birlikte Ereğli Kömür Havzası'nda uygulanmıştır. 100 maddeden oluşan Nizamname günlük çalışma süresini 10 saat olarak belirlemiş, işçilere çalışma süresinin dışında dinlenme süresi verilmesini, işçilere yatacak yer sağlanmasını, işçi ücretlerinin öncelikli olarak ödenmesini ve işe hazır bekleyen işçilere çalıştırılmasalar bile ücret ödenmesini düzenlemiştir. Ayrıca Nizamnamede, işçilerin önemsiz sayılabilecek hastalıklarının madenlerde bulundurulacak doktor tarafından tedavi edilmesi, ağır hastalıklar söz konusu olduğunda da işçilerin evlerine gönderilmesi düzenlenmiştir. Hastalık, iş sözleşmesinin sona ermesinin nedeni sayılmıştır. Nizamnamede, iş kazalarından söz edilmemiş ve bunlara karşı önlem alınması üzerinde durulmamıştır. Dilaver Paşa Nizamnamesi'nde, denetim düzeni kabul edilmemiş olduğu için işçiler için olumlu kabul edilebilecek düzenlemeler de gereği gibi uygulanamamıştır (Talas, 1992, s.40; Arıcı, 1999, s.36; Makal, 1997, s.286-287; Tokol, 2005, s.6-7).

1869 tarihli *Maadin Nizamnamesi*, iş güvenliği ile ilgili kurallara daha fazla yer vermiş, Dilaver Paşa Nizamnamesi'nin eksiklerini tamamlamıştır. Maadin Nizamnamesi ile madenlerde zorla çalıştırma sistemi tamamıyla ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca Nizamnamede, mühendisler kazaların önlenmesi için gerekli önlemleri alma ve bu amaçla ihtiyaç duyulan araç ve gereci idareden isteme hakkı verilmiş, kazaların idareye bildirilmesi, madenlerde doktor ve eczane bulundurma yükümlülüğü getirilmiş, iş kazasına uğrayan işçilere ve ailelerine işveren tarafından tazminat ödenmesi, iş kazasında kusurlu bulunan işverenlerin para cezası ile cezalandırılması gibi düzenlemeler yapılmıştır. Maadin Nizamnamesi ile iş sağlığı ve güvenliği alanında günün koşullarına göre önemli sayılabilecek düzenlemelerin yapılmış olduğu görülmektedir (Talas, 1992, s.40; Arıcı, 1999, s.37; Gerek, 2008, s.6; Makal, 1997, s.287-289).

Türkiye'nin ilk medeni kanunu olan *Mecelle* için 1869 yılında bir komisyon çalışmaya başlamış ve 1876 yılında tamamlanmıştır. Mecelle'de, iş sağlığı ve güvenliği alanında işçinin, işverenin kusuruyla zarara uğraması halinde işverene bu zararı tazmin yükümlülüğü getirilmiştir. Ayrıca, ücretlerin aynı olarak ödenmesi yasaklanmış, günlük çalışma süresinin gün doğuşundan gün batışına kadar uzayabileceği ve işçinin çalışmaya hazır halde bulunması halinde ücrete hak kazanacağı düzenlenmiştir (Arıcı, 1999, s.38; Altan, 2004, s.63).

Bu dönemde, çok güçlü olmayan bir sanayileşme içinde yapılan sınırlı sayı ve içerikteki düzenlemelerle iş sağlığı ve güvenliği alanında önlemler alınması konusunda çaba gösterildiğini görmekteyiz.

1865 tarihli Dilaver Paşa Nizamnamesi, padişahın onayından geçmemekle birlikte Ereğli Kömür Havzası'nda uygulanmıştır.

1869 tarihli Maadin Nizamnamesi, iş güvenliğiyle ilgili kurallara daha fazla yer vermiş, Dilaver Paşa Nizamnamesi'nin eksiklerini tamamlamıştır.

Cumhuriyet Dönemi

Türkiye’de gerçek anlamda sanayileşme hareketinin Cumhuriyet döneminde başlamış olması nedeniyle iş sağlığı ve güvenliği alanında düzenlemeler asıl bu dönemde yapılmıştır. 10.09.1921 tarihli ve 151 sayılı Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun ile madenlerde 18 yaşından küçük olanların çalıştırılması yasaklanmış, günlük çalışma süresi 8 saatle sınırlandırılmış, 8 saatten fazla çalışılması halinde iki kat fazla ücret ödenmesi ve bu çalışmanın tarafların rızasıyla yapılması düzenlenmiştir. Maden işleten işverenler, hastalanan veya kazaya uğrayan işçileri tedavi ettirmek, madenin etrafında hastane, eczane ve hekim bulundurmaları zorundadırlar. İş kazası nedeniyle ölümlerde, ölenlerin mirasçıları işverene karşı tazminat davası açabilecek ayrıca kazaya neden olan işverenler hakkında cezai yaptırımlar da söz konusu olacaktır. Sağlık ve güvenlik şartlarına uymayan maden işletmecilerinin ruhsatname ve imtiyazları da feshedilebilecektir (Gerek, 2008, 6-7; Arıcı, 1999, s.41-42).

İNTERNET

151 sayılı Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun metni için http://www.amelebirligi.gov.tr/article.php?article_id=61 adresine bakabilirsiniz.

SIRA SİZDE

3

Türkiye’de iş sağlığı ve güvenliği alanında ilk yapılan düzenlemeler neden kömür madenlerine yöneliktir?

1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi’nde işçilerin korunması amacıyla bazı kararlar alınmıştır. Daha sonra 1924 tarihli ve 394 sayılı Hafta Tatili Kanunu, 1935 tarihli ve 2739 sayılı Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir.

1926 tarihli ve 818 sayılı Borçlar Kanunu’nda, işverenlerin işçiyi gözetme borçlarına ve işverenlerin iş kazası ve meslek hastalığından doğan hukuki sorumluluğuna ilişkin hükümler yer almaktaydı. 2011 tarihli ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu 01.07.2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu Kanunda da, işverenin işçiyi gözetme borcu ve işverenlerin hukuki sorumluluğuna ilişkin hükümler yer almaktadır.

K İ T A P

İş kazası ve meslek hastalığında işverenin hukuki sorumluluğu hakkında daha fazla bilgi için bu kitabın 4. ünitesine bakabilirsiniz.

1930 tarihli ve 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu’nda, çalışma hayatında kadınların ve çocukların korunması, en az 50 işçi çalıştıran işyerlerinde hekim bulundurma zorunluluğu, belirli büyüklükteki işyerlerinde revir ya da hastane yapılması yükümlülüğüne ilişkin hükümler bulunmaktadır (Gerek, 2008, s.7; Arıcı, 1999, s.44-45).

1936 tarih ve 3008 sayılı İş Kanunu, ilk iş kanunu olması nedeniyle Türk çalışma hayatı açısından bir dönüm noktasıdır. Bu Kanunda, iş sağlığı ve güvenliği alanında düzenlemeler yer almıştır. Kanunun uygulanmasını sağlamak amacıyla çok sayıda tüzük çıkarılmıştır.

1945 tarih ve 4763 sayılı Kanun ile Çalışma Bakanlığı kurulmuş, 1946 yılında Çalışma Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun çıkarılmıştır. 1945 yılında 4792 sayılı İşçi Sigortaları Kurumu ve sonrasında 4772 sayılı İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu yürürlüğe girmiştir. Daha sonra diğer sigorta kollarına ilişkin düzenlemeler de yapılmış, dağılmış halde bulunan

sosyal sigorta uygulamasını tek bir kanunda toplayabilmek amacıyla 1964 tarihli ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu yürürlüğe girmiştir. Çalışma ilişkilerinin niteliğine bağlı olarak farklı sosyal güvenlik kanunlarına tabi olanları kapsayan 2006 tarih ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu 2008 yılında kademeli olarak yürürlüğe girmiştir.

3008 sayılı İş Kanunu'nun yerine 1967 yılında 931 sayılı İş Kanunu yürürlüğe girmiştir. 931 sayılı Kanunun Anayasa Mahkemesi tarafından şekil yönünden iptal edilmesi üzerine 1971 tarihli ve 1475 sayılı İş Kanunu yürürlüğe girmiştir. Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde 2003 tarihli ve 4857 sayılı İş Kanunu kabul edilmiştir.

4857 sayılı İş Kanunu'na dayalı olarak çıkarılan yönetmelikler, Avrupa Birliği direktiflerinin çevirisi olması nedeniyle eleştirilmiş ve bu yöntem yerine ülke koşullarına uygun, kapsamlı, uyulması gereken kuralları ve teknik iş güvenliği normlarını ve önlemlerini ayrıntılı düzenleyen yönetmeliklerin çıkarılmasının daha uygun olacağı dile getirilmiştir (Süzek, 2011, s.792).

4857 sayılı İş Kanunu metni için <http://www.aile.gov.tr> adresine bakabilirsiniz.

INTERNET

Türkiye'de iş sağlığı ve güvenliği alanında çeşitli kanun tasarıları gündeme gelmiş ve 20.06.2012 tarihinde 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (RG, T.30.06.2012, S.28339) kabul edilmiştir. Kanunda yer alan maddeler, kademeli olarak yürürlüğe girmiştir. Sadece Kanunda m.6-7, kamu kurumları ile 50'den az çalışanı olan ve az tehlikeli sınıfta yer alan işyerleri için 01.07.2020 tarihinde yürürlüğe girecektir. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'na dayanarak birçok yönetmelik çıkarılmıştır. Bu yönetmelikleri şu şekilde sıralayabiliriz.

- İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirmesi Yönetmeliği (RG, T.29.12.2012, S.28512),
- İş Güvenliği Uzmanlarının Görev, Yetki ve Sorumluluk ve Eğitimleri Hakkında Yönetmelik (RG, T.29.12.2012, S.28512),
- İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulları Hakkında Yönetmelik (RG, T.18.01.2013, S.28532),
- Asbestle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik (RG, T.25.01.2013, S.28539),
- Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Konseyi Yönetmeliği (RG, T.05.02.2013, S.28550),
- İşyerlerinde İşin Durdurulmasına Dair Yönetmelik (RG, T.30.03.2013, S.28603),
- Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (RG, T.06.04.2013, S.25425),
- Ekranlı Araçlarla Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik (RG, T.16.04.2013, S.28620),
- İş Ekipmanlarının Kullanımında Sağlık ve Güvenlik Şartları Yönetmeliği (RG, T.25.04.2013, S.28628),
- Çalışanların Patlayıcı Ortamların Tehlikelerinden Korunması Hakkında Yönetmelik (RG, T.30.04.2013, S.28633),
- Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (RG, T.15.05.2013, S.28648),
- Biyolojik Etkenlere Maruziyet Risklerinin Önlenmesi Hakkında Yönetmelik (RG, T.15.06.2013, S.28678),
- İşyerlerinde Acil Durumlar Hakkında Yönetmelik (RG, T.18.06.2013, S.28681),

- Kişisel Koruyucu Donanımların İşyerlerinde Kullanılması Hakkında Yönetmelik (RG, T.02.07.2013, S.28695),
- Tehlikeli ve Çok Tehlikeli Sınıfta Yer Alan İşlerde Çalıştırılacakların Mesleki Eğitimlerine Dair Yönetmelik (RG, T.13.07.2013, S.28706),
- Sağlık Kuralları Bakımından Günde Azami Yedi Buçuk Saat veya Daha Az Çalışılması Gereken İşler Hakkında Yönetmelik (RG, T.16.07.2013, S.28709),
- İşyeri Bina ve Eklentilerinde Alınacak Sağlık ve Güvenlik Önlemlerine İlişkin Yönetmelik (RG, T.17.07.2013, S.28710),
- İşyeri Hekimi ve Diğer Sağlık Personelinin Görev, Yetki, Sorumluluk ve Eğitimleri Hakkında Yönetmelik (RG, T.20.07.2013, S.28713),
- Elle Taşıma İşleri Yönetmeliği (RG, T.24.07.2013, S.28717),
- Kadın Çalışanların Gece Postalarında Çalıştırılma Koşulları Hakkında Yönetmelik (RG, T.24.07.2013, S.28717),
- Çalışanların Gürültü ile İlgili Risklerden Korunmalarına Dair Yönetmelik (RG, T.28.07.2013, S.28721),
- Kanserojen veya Mutajen Maddelerle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik (RG, T.06.08.2013, S.28730),
- Kimyasal Maddelerle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik (RG, T.12.08.2013, S.28733),
- Askeri İşyerleri ile Yurt Güvenliği için Gerekli Maddeler Üretilen İşyerlerinin Denetimi, Teftişi ve Bu İşyerlerinde İşin Durdurulması Hakkında Yönetmelik (RG, T.16.08.2013, S.28737),
- Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik (RG, T.16.08.2013, S.28737),
- Balıkçı Gemilerinde Yapılan Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik (RG, T.20.08.2013, S.28741),
- İş Hijyeni Ölçüm, Test ve Analizi Yapan Laboratuvarlar Hakkında Yönetmelik (RG, T.20.08.2013, S.28741),
- Çalışanların Titreşimle İlgili Risklerden Korunmalarına Dair Yönetmelik (RG, T.22.08.2013, S.28743),
- Geçici veya Belirli Süreli İşlerde İş Sağlığı ve Güvenliği Hakkında Yönetmelik (RG, T.23.08.2013, S.28744),
- Sağlık ve Güvenlik İşaretleri Yönetmeliği (RG, T.11.09.2013, S.28762),
- Maden İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği (RG, T.19.09.2013, S.28770),
- Yapı İşlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği (RG, T.05.10.2013, S.28786),
- Tozla Mücadele Yönetmeliği (RG, T.05.11.2013, S.28812),
- İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetlerinin Desteklenmesi Hakkında Yönetmelik (RG, T.24.12.2013, S.28861),
- İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetleri Yönetmeliği (RG, T.29.12.2012, S.28512),
- Büyük Endüstriyel Kazaların Önlenmesi ve Etkilerinin Azaltılması Hakkında Yönetmelik (RG, T.30.12.2013, S.28867 Mükerrer).

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNİN AMACI

Dünyada, her 15 saniyede 153 işçi işle ilgili kaza geçirmekte olup, her 15 saniyede bir işçi işle bağlantılı kaza veya hastalık sonucunda ölmektedir. Dolayısıyla, her gün 6.300 kişi iş kazası veya meslek hastalığı sonucunda ölmektedir ki bu da her yıl 2,3 milyondan daha fazla kişinin ölmesi anlamına gelmektedir. Kötü iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının ekonomik maliyeti her yıl dünya gayri safi hasılasının %4'üdür (<http://www.ilo.org/global/topics/safety-and-health-at-work/lang-en/index.htm>). Bu nedenle iş sağlığı ve güvenliğinin temel amacı, iş kazaları ve meslek hastalıkları meydana gelmeden önce önlemektir. Bu şekilde, çalışanların hayatlarının ve vücut bütünlüklerinin korunması amaçlanmaktadır.

İş kazası veya meslek hastalığı sonucu her yıl 2,3 milyondan daha fazla kişi ölmektedir. Kötü iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının ekonomik maliyeti her yıl dünya gayri safi hasılasının %4'dür.

İş kazaları ve meslek hastalıklarının maliyetleri hakkında daha fazla bilgi için bu kitabın 2. ünitesine bakabilirsiniz.

K İ T A P

İş sağlığı ve güvenliğinin amacını çalışanları korumak, üretim güvenliğini sağlamak ve işyeri güvenliğini sağlamak olarak üç başlık altında inceleyebiliriz (Yiğit, 2011, s.2-3).

İş sağlığı ve güvenliğinin amacı,
 • Çalışanları korumak,
 • Üretim güvenliğini sağlamak,
 • İşyeri güvenliğini sağlamaktır.

Çalışanları Korumak

İş sağlığı ve güvenliğinin en önemli amacı, çalışanların hayatlarının ve vücut bütünlüklerinin korunmasıdır. İş sağlığı ve güvenliği önlemleri sayesinde çalışma ortamındaki risklerin tamamen ortadan kaldırılması veya en aza indirilmesi yoluyla çalışanlar için tehlikelerden uzak ve sağlıklıları açısından uygun çalışma ortamı sağlanmaktadır. Bu şekilde çalışanların, çalışma koşullarının olumsuz etkilerinden ve iş kazaları ve meslek hastalıklarından korunmaları amaçlanmaktadır.

Üretim Güvenliğini Sağlamak

İşyerlerinde alınacak iş sağlığı ve güvenliği önlemleriyle iş kazası veya meslek hastalığı sonucunda ortaya çıkabilecek işgücü ve işgünü kayıpları azalacak, çalışanlar verimli çalışacaklardır. Çalışanların daha verimli çalışmaları da işyerlerine ekonomik açıdan katkıda bulunacaktır (Yiğit, 2011, s.3). İşyerinde üretimin düzenli bir şekilde yapılmasına bağlı olarak üretim güvenliği gerçekleşecektir.

İşyeri Güvenliğini Sağlamak

İşyerlerinde alınacak iş sağlığı ve güvenliği önlemleriyle işyerlerinde kullanılan araç, gereç, makine, donanım ve tesisatta işyerini tehlikeye düşürebilecek riskler ortadan kalkacaktır. Bu şekilde, işyeri güvenliği sağlanmış olacaktır (Yiğit, 2011, s.3). İşyeri güvenliğinin sağlanması, iş sağlığı ve güvenliğinin amacı olan çalışanların hayatlarının ve vücut bütünlüklerinin korunmasına katkı sağlayacaktır.

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNİN ÖNEMİ

İş sağlığı ve güvenliğinin önemi gün geçtikçe artmıştır ve artmaktadır. İş sağlığı ve güvenliğinin önem kazanmasının nedenlerini teknik zorunluluklar, ekonomik zorunluluklar ve sosyal zorunluluklar şeklinde üç başlık altında inceleyebiliriz (Gerek, 2008, s.15-16).

İş sağlığı ve güvenliği konusunun önem kazanmasının nedenleri,
 • Teknik zorunluluklar,
 • Ekonomik zorunluluklar,
 • Sosyal zorunluluklardır.

Teknik Zorunluluklar

Günümüzde çalışma hayatında yer alan kişilerin karşılaştıkları risklerin sayı ve niteliği geçmişte yapılan üretime bağlı olarak kişilerin çalışma hayatında karşılaştıkları risklerin sayı ve niteliğinden oldukça farklı hale gelmiştir. Yeni tekno-